

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

Προς την Οργανωτική Επιτροπή της Συνάντησης - Συνεδρίου για τη Διδακτική της Ελληνικής Παραδοσιακής Μουσικής στα Κρέστενα Ηλείας

20 Νοεμβρίου 1997

ΚΟΙΝΟΠΟΙΗΣΗ

Καλλιτεχνική Επιτροπή του ΥΠΕΠΘ
Παιδαγωγικό Ινστιτούτο
Διεύθυνση Β΄θμιας Εκπαίδευσης νομού Πέλλας
Μουσικά Σχολεία της χώρας

ΘΕΜΑ: Συμβολή στο πρόβλημα καθορισμού παραδοσιακού
οργάνου αναφοράς για τα Μουσικά Σχολεία

1. Πρώτα απ' όλα χαιρετίζουμε το γεγονός ότι επιτέλους γίνονται συναντήσεις με σκοπό την οργάνωση της διδασκαλίας των μουσικών μαθημάτων, και μάλιστα της Ελληνικής Παραδοσιακής Μουσικής, όπου θα αναδειχθεί η δουλειά και η συμβολή κάποιων συναδέλφων στην εκπαιδευτική διαδικασία για ένα τέτοιο καινούργιο και άγνωστο αντικείμενο. Ευχόμαστε να συνεχισθούν μέχρι την πλήρη κάλυψη και των άλλων σχετικών αναγκών (όργανα επιλογής, εγχειρίδια και μέθοδοι οργάνων, προγράμματα σπουδών κλπ.).

2. Κατά το μήνα Μάιο του 1997 οργανώθηκε στη Θεσσαλονίκη η δεύτερη συνάντηση - συνέδριο των Μουσικών Σχολείων της χώρας, για να συζητηθούν τα προβλήματα της λειτουργίας τους από καθηγητές, μαθητές, γονείς και εκπροσώπους της Πολιτείας.

Διαφάνηκε στις συνεδριάσεις των ομάδων του Συνεδρίου κάποια ρευστότητα και κάποιες διαφωνίες ως προς το ποιο θα είναι σε κάθε σχολείο το παραδοσιακό όργανο αναφοράς. Στη συνεδρίαση των καθηγητών προτάθηκε ομόφωνα να διαφυλαχθεί η κατά τόπους παράδοση με το εκάστοτε τοπικό όργανο, όπως γίνεται σε πολλά σχολεία, πρακτική της οποίας τα επιτυχή αποτελέσματα ήδη διαπιστώσαμε. Η ομάδα επίσης των μαθητών ζήτησε ευελιξία στην καθιέρωση οργάνου αναφοράς, ώστε αυτό να επιλέγεται μεταξύ περισσοτέρων του ενός, συμπεριλαμβανομένου και του τοπικού. Τέλος, η Καλλιτεχνική Επιτροπή του ΥΠΕΠΘ δια στόματος του αναπληρωτού

προέδρου της κ. Παπαζαρή δήλωσε δημόσια ότι το σχετικό θέμα είναι ανοικτό και συζητά απόψεις και προτάσεις.

3. Ως θεσμοθετημένο όργανο αναφοράς σήμερα σε όλα τα Μουσικά Σχολεία της χώρας για την καθ' ημάς ανατολική μουσική είναι ο "ταμπουράς", του οποίου η ταυτότητα, η λειτουργικότητα και η αποτελεσματικότητα είναι κατά τη γνώμη μας υπό συζήτηση. Εξάλλου σήμερα ταμπουράδες σε Μουσικά Σχολεία λέμε τα τουρκικά σάζια των οποίων την εισαγωγή κάνουμε μαζικά από τη γείτονα χώρα και των οποίων την τεχνική αναπόφευκτα μαθαίνουμε, μιας και την τεχνική του παλαιού αντίστοιχου ελληνικού οργάνου δεν γνωρίζουμε, αφού από τον περασμένο αιώνα διακόπηκε η ιστορική του συνέχεια και, καθώς αντικαταστάθηκε από το τρίχορδο μπουζούκι, παρέμεινε ως μουσειακό αντικείμενο.

Χωρίς να αποκλείουμε την περίπτωση της αναβίωσης, πιστεύουμε πως, αν εκπονούνταν πρόγραμμα υποχρεωτικού οργάνου αναφοράς για ένα όργανο ξεχασμένο, τότε και η ελληνική μουσική παιδεία θα παρέμενε μουσειακή, υποτονική, χωρίς καμμία σύγχρονη δυναμική.

4. Η μουσική γεωγραφία του ευρύτερου ελληνισμού δεν υποδεικνύει ως κοινό παρονομαστή τον ταμπουρά, ο σαφής ορισμός της φύσεως του οποίου είναι τουλάχιστον μουσικολογικό πρόβλημα. Ταμπουράδες είναι τόσο το ελληνικότατο μπουζούκι (το οποίο παρεμπιπτόντως προτείνουμε να συμπεριλαμβάνεται στα όργανα επιλογής και μάλιστα ο παλιός τύπος του τρίχορδου), όσο και το λαούτο και η λάβτα (ασυγκέραστο ή πολιτικό λαούτο) και το τουρκικό σάζι και το αλβανικό ικιτελί και το κρητικό μπουλγαρί και το βυζαντινό ταμπούρι, που το καθένα είναι συγκεκριμένου σχήματος, δυνατοτήτων, γεωγραφικού χώρου και ρεπερτορίου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα που δείχνει πως με τον όρο "ταμπουράς" νοείται οικογένεια οργάνων και όχι συγκεκριμένο όργανο είναι η ετυμολογική ταύτιση των όρων "ταμπουράς" και "ούτι" στις γλώσσες καταγωγής τους.

5. Ενόψει των παραπάνω και για να διαφυλαχθεί η ιδιαιτερότητα των κατά τόπους μουσικών παραδόσεων του ελληνισμού προτείνουμε:

A. Ως κατά αρχήν όργανο αναφοράς για την καθ' ημάς ανατολική μουσική να διδάσκεται το κατά τόπους χαρακτηριστικό παραδοσιακό όργανο της περιοχής στην οποία εδρεύει το κάθε Μουσικό Σχολείο. Έτσι οι μαθητές θα αποκτήσουν μια ζωτική σχέση με τη μουσική μας παράδοση έχοντας εμπειρίες και ακούσματα. Θα βρεθούν εύκολα εξάλλου όργανα και οργανοπαίκτες για να διδάξουν και έτσι θα επιτελεσθεί μια αναγέννηση στα ζωντανά παραδοσιακά όργανα του τόπου.

B. Σημαντικό κριτήριο στην επιλογή οργάνου αναφοράς θεωρούμε πως είναι η ικανότητα του οργάνου να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις τόσο του λαϊκού όσο και του λεγομένου "λογίου" ρεπερτορίου (λόγια μουσική

της Πόλης). Το δεύτερο αποτελεί ένα σπουδαίο κομμάτι της μεταβυζαντινής πολιτιστικής μας κληρονομιάς με όλα τα στοιχεία της κλασικότητας ως αισθητική παραγωγή, το οποίο δεν πρέπει να απεμπολούμε, καθόσον μάλιστα σ' αυτό το είδος έχουμε ευάριθμους Ρωμηούς συνθέτες και έργα από το 16ο αιώνα μέχρι σήμερα. Παρόλο που το κάθε όργανο είναι "μέσον" και μπορεί ένας καλλιτέχνης (με την επιφύλαξη να είναι τουλάχιστον ασυγκέραστο) να το αναδείξει σε λόγιο όργανο (όπως για παράδειγμα έγινε εισαγωγή της πολιτικής - θρακιώτικης λύρας στις ορχήστρες λόγιας μουσικής), θεωρούμε πως πρώτη επιλογή του νομοθέτη και του παιδαγωγικού σχεδιαστή είναι τα δοκιμασμένα από το χρόνο και την πείρα των χειριστών όργανα και όχι όσα έως σήμερα η πράξη είτε δεν γνωρίζει είτε έχει απορρίψει.

Γ. Ως πλήρη από μουσικής απόψεως, ικανά δηλαδή να αποδίδουν τις ιδιαιτερότητες της ανατολικής μουσικής (η σπουδαιότερη των οποίων είναι η ποικιλία των διαστημάτων, πράγμα στο οποίο υστερούν κάποια τοπικά όργανα), αλλά και με κατασκευαστική δομή τέτοια, ώστε να απεικονίζονται μερικά ή ολικά τα μουσικά συστήματα), διδακτικώς κατάλληλα και σαφώς καθορισμένα όργανα προτείνουμε το ούτι, το ταμπούρ (τη μεγάλη δηλαδή πανδουρίδα ή θαμπούρα), το πολιτικό λαούτο και το κανονάκι. Θεωρούμε εφικτό να υπάρχει ένα από τα παραπάνω σε κάθε Μουσικό Σχολείο, το οποίο θα λειτουργεί είτε αυτόνομα ως κύριο όργανο είτε συμπληρωματικά με το τοπικό όργανο ως εποπτικό της θεωρίας της ανατολικής μουσικής. Αν υπάρχει η δυνατότητα, δηλαδή υπάρχουν όργανα από τα παραπάνω καθώς και δάσκαλοι, θα μπορούν οι μαθητές να επιλέγουν το υποχρεωτικό όργανο αναφοράς.

Δ. Ως εποπτικό και μόνον όργανο επίσης προτείνουμε να ενταχθεί και το μονόχορδο του Πυθαγόρα ("ο κανών" του Ευκλείδη και του Πτολεμαίου) και να διδάσκεται η ερμηνεία του.

Ε. Πρέπει να καθορισθεί (αν και όπου ισχύσει η χρήση του) ο τύπος του οργάνου "ταμπουράς". Η χρήση του σαζιού πρέπει για σημειολογικούς, θεωρητικούς, οργανοχρηστικούς και αισθητικούς λόγους να αποκλεισθεί από τα Μουσικά Σχολεία της χώρας. Το συγκεκριμένο όργανο των Τούρκων Ασίκηδων, κατάλληλο για συγκεκριμένο ρεπερτόριο και με το ιδιαίτερό του ηχόχρωμα δεν μπορεί να καταστεί εγχειρίδιο της εθνικής μας μουσικής. Γνωρίζουμε εξάλλου μεγάλους Ρωμηούς δεξιοτέχνες και κατασκευαστές στο ούτι, στη λάβτα, στο κανονάκι, στο ταμπούρ παλαιότερα, όχι όμως στο σάζι. Ο τύπος πρέπει να πλησιάσει στο μόνο ελληνικό ζωντανό τύπο ταμπούρά, οικείο στο χέρι και στο αυτί του Έλληνα, δηλαδή το τρίχορδο μουζούκι στα διάφορα μεγέθη του, το οποίο μπορεί να κατασκευάζεται ασυγκέραστο. Προειδοποιούμε όμως για το πιθανότατο ενδεχόμενο, ενόψει και του καθεστώτος μη πλήρους ελέγχου καταλληλότητας του διδακτικού προσωπικού του Μουσικού

Σχολείου που ισχύει σήμερα, να εμφανιστούν μπουζουκτσήδες ή κιθαρίστες οι οποίοι θα δηλώσουν πως γνωρίζουν τη χρήση του ταμπούρα, πεντέξι βασικά διαστήματα και άλλους τόσους δρόμους, και θα αξιώσουν τη διδασκαλία του μαθήματος στο σχολείο. Όργανα, όπως το ούτι ή το κανονάκι, ή με πλήρη ανάπτυξη δεσμών στην ταστιέρα, όπως το ταμπούρ, σε συνδυασμό με γνώση θεωρητικού συστήματος είτε βυζαντινής μουσικής είτε μακαμίων είτε και των δύο, αποτελούν εγγύηση για επίτευξη του σκοπού διδασκαλίας παραδοσιακού οργάνου αναφοράς στα Μουσικά Σχολεία της χώρας.

6. Χαρακτηριστικό της παράδοσης του ελληνισμού είναι η ποικιλία της έκφρασης και όχι η επιβολή απολύτων αξιωμάτων. Ένα και μόνο όργανο, όπως είναι στη Δύση το πιάνο, δεν δικαιούται να μονοπωλεί την αυθεντία ως όργανο αναφοράς. Η ευελιξία της επιλογής μεταξύ περισσοτέρων οργάνων θα έχει αντιθέτως πολλαπλά ευεργετικά αποτελέσματα: θα προκύψουν χειριστές σε ποικιλία οργάνων, θα λυθούν πρακτικά προβλήματα εύρεσης προσωπικού, και βέβαια η συγκεκριμένη ταυτότητα των οργάνων θα εγγυάται γνώση θεωρίας, καθώς θα αποκλείονται ερασιτέχνες και αυτοί που δηλώνουν ότι γνωρίζουν, ενώ απλώς προσπαθούν να μεταφέρουν στοιχεία οργανογνωσίας άλλου οργάνου. Τέλος θα εξασφαλίζεται ο ψυχολογικός όρος της όσο το δυνατόν μεγαλύτερης αποδοχής από τους μαθητές με αντίστοιχο πολλαπλασιασμό των θετικών αποτελεσμάτων της διδασκαλίας οργάνου αναφοράς.

Τα περισσότερα σημεία αυτού του κειμένου είχαν συνταχθεί από ομάδα καθηγητών με σκοπό να κατατεθούν στο συνέδριο της Θεσσαλονίκης που προαναφέρθηκε. Καθώς το Σεμινάριο καθιστά εξαιρετικά επίκαιρο το σχετικό ζήτημα, καταθέτουμε τις απόψεις και τις προτάσεις μας και πιστεύουμε ότι αυτό θα λυθεί με τρόπο σοβαρό, αξιόπιστο, παιδαγωγικά έγκυρο και επιστημονικά τεκμηριωμένο.

Για τη σύνταξη
Θωμάς Αποστολόπουλος
Μ. Σ. Γιαννιτσών